



Foto: Anda van Riet

FUNCTIE-EISEN: BEVLOGEN, FLEXIBEL EN GEZEGEND MET EEN OLIFANTENHUID

schoolboekenschrijvers over hun werk

Wie wel eens gedroomd heeft van een glanzende carrière als schrijver van schoolboeken, zij gewaarschuwd. Het is ploeteren. En dan nog is succes niet verzekerd. Voor het vak van educatief auteur moet je heel wat in huis hebben. Wie zijn die auteurs? Wat houdt het werk in en loont alle moeite?

JAN ERIK GREZEL

Dát treft: vandaag heeft ze een deadline voor drukproeven, morgen de hele dag auteursvergadering in Almere. Een pak kopij van collega-auteurs wacht nog op commentaar. Maar tussendoor wil ze best wel wat vertellen over de klussen die zich nu ophopen.

Tien jaar stond Clarije Groffen (35) voor de klas als docente Duits. Gaandeweg kreeg ze steeds meer schrijfkartjes. Sinds vorig jaar richt ze zich volledig op haar werk als auteur en eindredacteur van de Duitse leergang *Neue Kontakte*. Wat voor kwaliteiten heb je nodig als educatief auteur?

‘Incasservermogen’, zegt ze zonder aarzeling. ‘Als je voor het eerst wat schrijft, denk je: dit is fantastisch! Op de vergadering krijg je vervolgens ongezouten kritiek van je medeauteurs. Beginnende schrijvers hebben de neiging om hun kopij te verdedigen. Maar je moet kunnen aanvaarden dat veel schrijfwerk waar

je trots op bent, in de prullenmand belandt.’ ‘Kill your darlings’, ‘schrijven is schrappen’ – de gouden regels van de belletristie gelden ook als je schoolboeken maakt.

Een tweede vereiste is volgens Groffen nauwgezetheid en streven naar perfectie. ‘Mensen mislukken niet als auteur door gebrek aan vakkennis. Het gaat mis als ze na vier versies van hun paragraaf denken: het is wel goed zo. Maar het is *nóóit* goed!’

Lijntje

Vroeger was een lesboek vaak de vrucht van schoolwerk: een docent stelde zijn eigen stencils ter beschikking aan collega’s en soms vond dat lesmateriaal zijn weg naar een uitgever. Tegenwoordig is een methode ‘house driven’: de ontstaansgeschiedenis begint in de burcht van de educatieve uitgeverij. Die ontwerpt, in overleg met beoogde eindredacteuren, een concept. Dat is de blauwdruk voor didactiek en structuur van een methode. Het concept – dat grondig getest wordt door toekomstige

‘Je moet iets bieden wat op een zwarte school in de Randstad én op het platteland van Oost-Groningen in de les gedaan kan worden. Dat is ploeteren’

gebruikers – bepaalt bijvoorbeeld de samenhang van vaardigheden als lezen en schrijven. Of hoe woorden-schatverwerving gestalte krijgt. De uitgever zoekt dan auteurs die het concept gezamenlijk uitbouwen tot een complete schoolboekenserie. Een methode schrijven is teamwork.

Maar hoe kom je binnen? ‘Voor mijn poëzielessen maakte ik altijd eigen materiaal’, vertelt Didy Pijpker (55), sinds een jaar of acht als auteur betrokken bij *Nieuw Nederlands* van Noordhoff Uitgevers. Haar groei naar het auteurschap is exemplarisch: ‘Ik kwam via via in aanraking met de uitgever. Hij liet mij een proefparagraaf schrijven. Die kreeg ik terug met heel veel strepen. Tot mijn verbazing zei hij: “Laten we maar eens een lijstje proberen” – de opeenvolgende paragrafen voor één vaardigheid.’ Toen dat in goede aarde viel, begon ze als auteur. ‘Ik kreeg de lastige lijn SKL: spreken, kijken, luisteren. Ondankbaar werk: docenten slaan de lijn vaak over. Het onderdeel kost namelijk veel tijd, is moeilijk te “becijferen” en vraagt organisatorisch nogal wat van de leraar. Als schrijver heb je bovendien weinig houvast. Bij lezen heb je een tekst als basis, bij grammatica en spelling de theorie. SKL vereist andere werkvormen. Je moet iets bieden wat op een zwarte school in de Randstad én op het platteland van Oost-Groningen in de les gedaan kan worden. Dat is ploeteren. Collega’s die het boek gebruiken, zien zelden hoeveel worsteling er achter zo’n paragraaf zit.’

Waardering

‘Je moet goed weten waar je aan begint’, waarschuwt Polly den Tenter (60). Hij was 35 jaar docent Nederlands, voornamelijk in de bovenbouw, en werkt nu als zzp’er. Sinds een jaar of tien is hij auteur en tegenwoordig eindredacteur van de methode *Talent* van Malmberg. Ook hij raakte toevalligerwijs verzeild in het vak. Geleidelijk kwamen er steeds meer onderdelen bij.

‘Als je een schoolboek gaat maken, moet je je vak-kundigheid willen ontwikkelen. Daarnaast is betrouw-

baarheid een vereiste: op tijd kopij aanleveren, afspraken nakomen en goed kunnen samenwerken. Je moet een teamspeler zijn. Als je een hechte groep vormt, knap je in moeilijke omstandigheden werk voor anderen op.’

Den Tenter benadrukt de positieve kanten van het werk. ‘Ik vind het geweldig dat zo veel scholen gebruiken wat ik bedacht heb. Ik voel me bevoorrecht dat ik in het vak carrière heb kunnen maken en dat ik invloed heb op een uitgave. Mijn ervaring is ook dat de meeste auteurs hun werk graag doen en daarvoor door de uitgever worden gewaardeerd. Dat mensen jaar in jaar uit hun vrije tijd gebruiken om educatief auteur te zijn, geeft aan dat het werk hun voldoening geeft.’

Elk auteursteam krijgt niettemin met afhakers te maken. Fors verloop is funest. Den Tenter: ‘Sommigen beginnen enthousiast, maar onderschatten het werk en overschatten hun capaciteiten. Het is veel moeilijker voor derden te schrijven dan voor jezelf. Bij een methode is er een onderliggende visie in plaats van losse ideetjes. Er moet een verband zijn.’ Hij geeft een voorbeeld uit de lespraktijk. ‘Ik zat eens te observeren in een gymnasiumklas tijdens de Nederlandse les waarin het meewerkend voorwerp werd behandeld. Steekt er halverwege een leerling d’r vinger op: “Dat is toch net zoiets als de datief in het Latijn?” “Klopt”, zegt de docent en ze gaat verder met haar verhaal. Naar mijn idee is zo’n opmerking een prachtige gelegenheid om een groter verband te leggen. Dat wil ik ook in een methode brengen. Het materiaal moet daarnaast voldoende variatie bieden, zodat het recht doet aan de verschillen tussen leerlingen.’

Broodschrijvers

Voor de meesten is het educatief schrijverschap een bijbaan. Zo niet voor Aafke Moons (35), auteur van materiaal voor het vak Engels, zoals het tijdschrift *WaspReporter* van ThiemeMeulenhoff, en onder andere eindredacteur van *Stepping Stones* van Noordhoff Uitgevers. Na haar

‘Sommigen beginnen enthousiast, maar onderschatten het werk en overschatten hun capaciteiten. Het is veel moeilijker voor derden te schrijven dan voor jezelf’

universitaire studie Engels deed ze nog de lerarenopleiding en stond ze korte tijd voor de klas. ‘Maar mijn kracht ligt in materiaalontwikkeling en redactiewerk. Gelukkig vind ik het heerlijk om eigen baas te zijn. Liever vrijheid dan loonstrookjes.’ Zij werkt voor grote en kleine uitgeverijen. ‘Educatieve uitgevers hebben graag een mix van mensen in een auteursteam. Ze willen enerzijds broodschrijvers zoals ik, anderzijds zoeken zij docenten uit de praktijk die het erbij kunnen doen. Maar leraren hebben perioden met piekbelasting rond proefwerkweken, rapportvergaderingen en examens. Dan kan het werk voor het boek in het gedrang komen. Volbloed schrijvers zijn meer gericht op data waarop zij kopij moeten inleveren.’

Toch kent Moons ook topdrukte. Uitgevers zijn bumperklevers. Ze duwen eindredacteurs naar deadlines. Alles moet wijken voor het werk. ‘Vorig jaar viel mijn verhuizing samen met de afwerking van *NU Engels*, een nieuwe methode voor het mbo. Toen zat ik tussen de ingepakte dozen kopij productieklaar te maken. Uitstel is geen optie, weet je als eindredacteur. Het hele productieschema is gebaseerd op inleverdata.’

Er is volgens haar de laatste tien jaar wel veel veranderd in het werk. ‘Royalty’s – het deel van de verkoopopbrengst dat auteurs toekomt – zijn altijd onzeker, maar nu is er meer concurrentie. Om het risico te spreiden moet je als freelancer veel werk aannemen. Uitgevers schatten klussen krap in. Auteurs krijgen er steeds meer taken bij, zoals illustraties zoeken bij de teksten. Vroeger was dat het werk van de beeldredactie.’

Keukengeheim

Over auteurscontracten is de laatste tijd ook veel te doen. Politiek Den Haag bereidt een wijziging in de auteurswet voor die de positie van schrijvers verbetert. Moons: ‘Een deel van het bedrijfsrisico van uitgevers wordt afgewenteld op de auteurs. In contracten staat soms dat een voorschot terugvorderbaar is. Stel dat de verkoop tegenvalt doordat de drukker boeken te laat le-

vert. Dat kan betekenen dat je een voorschot deels moet terugbetalen.’

Hoe sterk staan auteurs eigenlijk tegenover uitgevers? ‘De meeste auteurs zijn niet zo zakelijk’, zegt Tom van der Geugten (61), voorzitter van de Vereniging van Educatieve Auteurs (VvEA) (zie kader 1). Hij weigerde onlangs een contract te ondertekenen. ‘Er stonden wel clausules in over eventuele wanprestaties van de auteur. Geen woord over nalatigheid van de uitgever.’

De vereniging behartigt de belangen van schoolboekenschrijvers. ‘Daarnaast is professionalisering een belangrijke taak. We hebben een lijst met competenties opgesteld waaraan een educatief auteur moet voldoen. Heel belangrijk is de werkhouding. Je moet goed instructies opvolgen. Leraren zijn autonome baasjes. Als ze voor een uitgever gaan schrijven, moeten ze zich opeens aan strakke procedures houden.’ Voor voorbeelden put historicus Van der Geugten uit zijn eigen ervaring als eindredacteur van de methode *Geschiedeniswerkplaats*. ‘We hebben afgesproken dat de auteurs hun teksten voor deze methode baseren op beeldmateriaal. Als iemand dat na drie keer nog niet doet, valt het doek.’

Wordt het niet tijd voor een officiële opleiding tot educatief auteur? Van der Geugten: ‘Dat lijkt me geen haalbare kaart. Voor een onderwijsinstelling is het nauwelijks rendabel. En de concurrentie is een probleem. Je wilt als auteur niet je keukengeheim verklappen. Onze vereniging vormt wél een goed platform voor professionalisering. We organiseren bijeenkomsten waarin we bijvoorbeeld vragen behandelen als “Wat is een goede docenthandleiding?”.’

Bewust

Eveline de Wijs (55), manager auteursrelaties bij ThiemeMeulenhoff, denkt dat een schoolboekenschrijver het vak al doende leert. ‘Je hebt standaardeigenschappen nodig als flexibiliteit, betrouwbaarheid en didactisch inzicht. En het vervaardigen van digitaal materi-

BELANGENBEHARTIGING EN PROFESSIONALISERING

In 2006 is de Vereniging van Educatieve Auteurs (VvEA) opgericht. Voorzitter is oud-geschiedenisleraar en schoolboekenauteur Tom van der Geugten. Belangenbehartiging staat voorop. ‘Meestal gaat het om conflicten rond contracten. Er kan bijvoorbeeld een probleem ontstaan door een fusie. Een methode waar auteurs veel tijd en energie in gestoken hebben, wordt de nek omgedraaid omdat de gefuseerde uitgeverijen verder willen met één methode. Contracten voorzien in zulke omstandigheden nauwelijks in een bevredigende oplossing.’ Voor uitgevers, erkent hij, staan grote belangen op het spel. ‘Zij zijn tegenwoordig onderdeel van investeringsmaatschappijen. Uitgevers moeten nu veel meer doen voor hetzelfde geld.’

Voor de professionalisering van auteurs is een lijst met competenties opgesteld, te raadplegen via de site <www.educatieveauteur.nl>. ‘Vakkennis is natuurlijk een voorwaarde, maar je moet ook leren denken in leerprocessen. Als je een vwo-tekst schrijft, mag je van de leerling verwachten dat die er zelf de structuur in ontdekt. Voor het vmbo moet er een opdracht bij die de leerling helpt om structuur in de tekst aan te brengen.’

aal dat tegenwoordig bij een methode geleverd wordt, maakt het werk complexer. Maar inhoudelijk zijn er te veel specifieke eisen als je een schoolboek schrijft. Wat je daarvoor nodig hebt, past niet in een algemene hbo-opleiding. En elke uitgever stelt net weer andere eisen.’ Haar werkgever biedt auteurs soms trainingen, zo heeft bijvoorbeeld Aafke Moons ervaren. ‘Het team dat Go for it! maakte, kreeg voor de start van het project een korte cursus. We leerden nadenken over vragen als “Wat wil je bereiken met deze serie opdrachten?”. Als auteur word je je dan beter bewust van de zin van wat je schrijft. Je kunt later mensen ook aanspreken op wat er behandeld is, bijvoorbeeld als iemand zich niet houdt

CONCEPTONTWIKKELING

Het initiatief voor een schoolboekenserie ligt tegenwoordig bij een uitgever. Een enkeling werkt zelf zijn ideeën uit en stapt dan naar een uitgever. Zo iemand is Jeroen Steenbakkers (45), al twintig jaar docent Nederlands aan het Ludger College in Doetinchem. Drang tot vernieuwing is zijn drijfveer. ‘Veel methoden bieden leerlingen een hoop bakstenen en dan verwacht men dat er straks een muur staat. Maar aan het eind van de schoolcarrière staat er nog steeds een stapel stenen.’ Los van de vraag of deze kritiek terecht is, leidde zijn visie tot de conceptontwikkeling voor de leergang *Leswijs Nederlands* van uitgeverij Dedact. Inmiddels werken er al jaren tien auteurs aan de methode. ‘Daarin staat een handboek met alle theorie centraal. Het handboek behandelt bijvoorbeeld het lijdend voorwerp in de eerste klas. Maar het verwijst ook naar de bedrijvende en lijdende vorm in klas 2 en naar de Duitse naamvallen in klas 3. Zo kan de leerling vooruitkijken en terugbladeren.’

Lesboeken zijn volgens Steenbakkers te weinig geschreven vanuit de problemen van de leerling. ‘Een voorbeeld is het bijvoeglijk gebruik van een voltooid deelwoord. Dat doen leerlingen in hun schrijfproducten bijna nooit fout. Maar als je in een spellingtoets “de beantwoor_e brief” laat invullen, gaat het mis. Een ander voorbeeld: leerlingen maken complexe zinnen, maar ze gebruiken eenvoudige, frequente woorden. “Bevreemden” komt niet in hun vocabulaire voor, waarom zou je dat dan in een dictee vragen? Je moet in het hoofd van de leerling kruipen.’

aan de kopijreizen. Dat team van Go for it! had weinig afhakers.

‘In de ideale wereld solliciteren auteurs bij uitgever en worden ze uitgebreid opgeleid en getest. In de praktijk is het vaak een kwestie van snel iemand vinden die het wil doen voor onzekere royalty’s.’ Dat roept de slotvraag op of al dat werk wel loont. Moons kan er goed van leven, maar zij ‘maakt’ ook zeker veertig uur per week. Als je pech hebt en de verkoop valt vies tegen, werk je voor een habbekrats. Een auteur die dat heeft ervaren: ‘Zoek je financiële zekerheid? Dan kun je beter naar iets anders uitkijken. Je moet het doen uit liefde voor het vak.’ ■

nieuws

Koninklijke Bibliotheek en Museum Meermanno willen onderzoekscentrum

Vanaf 2017 willen de Koninklijke Bibliotheek (KB) en Museum Meermanno nauwer samenwerken en een onderzoekscentrum rond de rol van het boek in de samenleving oprichten. Over de intensievere samenwerking ondertekenden zij onlangs een intentieverklaring. Het centrum zal zowel een wetenschappelijk als een educatief programma kennen. De KB biedt ondersteuning bij de opzet. Het onderzoekscentrum komt op de huidige locatie van Meermanno aan de Prinsessegracht 30-31 in Den Haag.

Al vanaf het begin van hun bestaan is er een nauwe relatie geweest tussen de Koninklijke Bibliotheek en Museum Meermanno. Aanvankelijk deelden zij zelfs een directeur, en catalogi beschreven beide collecties. In de loop der tijd werden beide instellingen verzelfstandigd, maar de laatste jaren is er weer toenadering en samenwerking. Die rust op twee pijlers: gezamenlijke exposities en gezamenlijke collectievorming. Digitaal is er al de gezamenlijke website voor verluchte handschriften (handschriften met afbeeldingen) MIM. Dit jaar komt er een eerste gezamenlijke tentoonstelling, over ‘vogels in boeken’, en zal een conservator van de KB voor een deel van de tijd gedetacheerd worden bij Meermanno. KB

Installatie van Alicia Martín op de Papier Biënnale 2012 in Museum Meermanno, Den Haag



Nieuwe media kunnen grotere rol spelen bij lees- en schrijf-ontwikkeling leerlingen

Het onderwijs moet leerlingen stimuleren nieuwe media meer te gebruiken op manieren waarmee ze minder vertrouwd zijn. Zo kunnen nieuwe media een grotere rol spelen in de ontwikkeling van de geletterdheid die leerlingen voor school nodig hebben. Dit concludeert NWO-onderzoeker Claudia van Kruistum in haar onderzoek naar mediagebruik voor buitenschoolse lees- en schrijfactiviteiten van leerlingen. Op dit onderzoek is zij onlangs gepromoveerd aan de Universiteit Utrecht.

Van Kruistum onderzocht voor welk doel leerlingen in het voortgezet onderwijs ‘oude’ en nieuwe media gebruiken buiten schooltijd. Ook bestudeerde zij hoe dit gebruik in de loop van de middelbare school verandert. Van Kruistum: ‘Duidelijk is dat oude media competitie ondervinden van nieuwe media. Dat die geschikt zijn om contact te houden met leeftijdsgenoten, is voor leerlingen erg aantrekkelijk. Dit past ook bij hun levensfase.’ Jongeren gebruiken nieuwe media echter nauwelijks voor activiteiten die bijdragen aan het leren op school. ‘Een van de verklaringen is dat vanuit school vaker wordt verwezen naar oude media, zoals gedrukte kranten’, aldus Van Kruistum.

Naarmate jongeren ouder worden, gaan ze vaker nieuwe media op andere manieren gebruiken. ‘Ze moeten bijvoorbeeld contact houden met hun baas of online formulieren invullen, als ze bijbaantjes krijgen. Ook gaan ouder wordende jongeren vaker vanuit hun eigen interesse dingen opzoeken, maar dat aantal blijft klein. Een deel van de leerlingen lijkt overigens sceptisch te zijn over nieuwe media en de betrouwbaarheid van de geboden informatie.’ Wat school betreft, valt een soortgelijk patroon te zien, stelt Van Kruistum. ‘Ouder wordende jongeren geven iets vaker aan dat ze nieuwe media voor school gebruiken, maar de toename is klein en de meerderheid van de jongeren geeft hier geen blijk van.’

De verschillen tussen jongens en meisjes in mediagebruik zijn groter dan die tussen leerlingen van verschillende opleidingsniveaus. Van Kruistum: ‘Je merkt dwars door alle niveaus heen dat de “geletterde” activiteit van meisjes buiten school hoger en diverser is dan die van jongens. Meisjes gebruiken nieuwe media ook vaker voor sociale doeleinden. Jongens zijn vaker intensieve gamers. Er is ook een groep jongeren die helemaal niet zo gericht is op digitale media. Zij zijn liever buiten. Deze jongeren doen minder ervaring op met vaardigheden die nodig zijn voor de huidige digitale samenleving. In het bijzonder geldt dit voor vmbo-leerlingen. Zij tonen over het algemeen een minder divers mediagebruik.’

Nieuwe media zijn aantrekkelijk voor jongeren; leerkrachten zouden daarvan gebruik kunnen maken voor toepassingen die voor het onderwijs van belang zijn. ‘Zo stimuleer je jongeren om nieuwe media ook voor andere doeleinden dan chatten, YouTube kijken en gamen te gebruiken.’ Van Kruistum heeft daarbij nog een belangrijk advies: ‘Er is niet één net-generatie. Jongeren hebben verschillende behoeften en een verschillend mediagebruik. De medialeefstijlen van vmbo’ers zijn daarbij net zo divers als die van de gehele leerlingenpopulatie. Wel denk ik dat juist vmbo’ers een sterke motivatie van buitenaf nodig hebben om nieuwe media anders te gaan gebruiken. Leraren kunnen hen helpen om hun interesses te verdiepen en verbreden – zowel met nieuwe als met oude media.’ NWO